ГЛАСНИК ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА, Књ. 17 (2023), стр. 117-135
REVIEW OF REGIONAL MUSEUM, Vol. 17 (2023), pp. 117-135

Салих СЕЛИМОВИЋ, професор
Сјеница

СРБИ МУСЛИМАНИ И ЊИХОВ ИДЕНТИТЕТ

„...закон и вера може се променити, а род и језик никада“.
Доситеј Обрадовић

Укратко речено: башка је вјера, башка народност!
Мехмед-бег Капетановић Љубушак

АПСТРАКТ: И данас је актуелан феномен исламизације српског и другог становништва на простору екс-Југославије због покушаја ревизије и дневно-политичких манипулација. То је био процес дугог трајања са својим одређеним специфичностима. Са Турцима Османлијама као окупаторима главна веза је била исламска вера коју су они донели и ширили. Прихватањем те вере прихваћена је и посебност те културе. Међутим, наши муслимани су упорно и доследно чували свој матерњи језик, ћирилично писмо и многе општенародне традиције. Османлије су у пежоративном смислу наше муслимане називали Бошњацима, а њих су наши муслимани, такође у пежоративним смислу, називали Туркушама. После повлачења Османлија из наших земаља, муслимани су се осећали изданим и изгубљеним. Нису више знали

којег су идентитета. Аустроугарска као нови окупатор прогласила их је Бошњацима. По други пут су проглашени Бошњацима 1993. године на Сабору у Сарајеву са претензијом да то буде национално име свих муслимана на простору некадашње Југославије. Ипак, известан број наших муслимана се и даље осећао као Срби исламске вероисповести или као Срби муслимани, што је и тема овог скромног рада.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Срби, Турци, исламизација, Бошњаци, муслимани, идентитет.

Годинама сам се бавио пореклом, исламизацијом и двоверјем (синкретизмом) код наших муслимана, посебно на подручју Старе Рашке, тог ембриона српске средњовековне државе. Дуго сам размишљао како на крају сва та сазнања свести у једну кратку и јасну реченицу: како именовати наше муслимане, којом одредницом. Било је разних именовања, као: потурице, муслимани српског порекла, муслимани мухамеданци, српски „Турци“, „турски“ Срби, Срби мухамедове вере или само муслимани. Шездесетих и седамдесетих година именовани су као Муслимани у националном смислу и у последњој деценији 20. века по други пут као Бошњаци. После поменутих именовања сматрам да је најадекватније именовање Срби исламске вероисповести иако сам у наслову теме данашњег излагања навео „Срби муслимани“. Било је увек јасно ко су и шта су били наши муслимани пре исламизације.[1] Зато сам

[1] Термини Срби-муслимани, Срби мухамедове вере или Срби исламске вероисповести имају неколико специфичних значења: у историјским и компаративним религијским студијама користе се за означавање муслимана српског порекла. Употребљавани су као верска, етничка или народносна одредница (Срби-мухамеданци, Срби-муслимани, Срби исламске вере) у бившој Југославији (Краљевини СХС, Краљевини Југославији, ФНРЈ и СФРЈ до краја шездесетих година 20. века).

се одлучио за наслов „Срби муслимани“ сматрајући да је то најадекватније и историјски и социолошки најутемељеније. Далеко највећи део затечене популације после турско-османских освајања су били Срби што су показали и први турски пописи Старе Рашке, Босне, Херцеговине, Косова, Метохије, Скадарског и Смедеревског санџака у другој половини 15. и током 16. века, па и касније. После дефинитивног турског освајања током 15. и почетком 16. века, у тим нашим земљама је почео процес конверзије у ислам. Процес исламизације домаћег становништва је одмах захватио преостали горњи слој друштва, а касније и остале друштвене слојеве. Тај процес је трајао дуго, тј. цео 16, 17. и 18. век, а у неким нашим крајевима чак и до половине 19. века, од када је постао редак и спорадичан као што је било и на почетку тог процеса. Прихватањем ислама тај део нашег становништва је ушао и у нови културни круг те је доминирало и оставило најупечатљивији утицај исламско верско учење па тиме и исламска култура.[2] Целокупан друштвених систем норми и закона је био заснован на Кур'ану и шеријату.[3] И поред тога није се губио свој матерњи језик, писмо, етничке особине и неке раније хришћанске, тачније речено, општенародне традиције које су се понегде задржале

Те одреднице су биле у употреби у историјским студијама за османлијско муслиманско становништво српског порекла. Такве одреднице кориштене су за српско муслиманско становништво у Босни и Херцеговини, Старој Рашки, Црној Гори, Македонији, Косову и Метохији, заправо на целој територији некадашње Југославије. После Свемуслиманско-свебошњачког сабора у септембру 1993. године, који је одржан у Сарајеву, усвојена је само једна одредница за наше муслимане, и то као национална, тј. Бошњаци, са претензијом да су сви муслимани на постјугословенском простору Бошњаци. Ипак је један број муслимана остао при ранијој одредници Муслиман са великим почетним „М“, као и Горанци на Косову и Метохији и Торбеши у Македонији.

[2] Дарко Танасковић, *Ислам и ми*, Партенон, Београд 2000, стр. 46, 55.

[3] Дарко Танасковић, *Ислам, догма и живот*, Српска књижевна задруга, Беогард 2008, стр. 273-275.

све до данашњих дана.

Прихватањем ислама наводно су постајали „Турци“, а нису били Турци, нити су то могли бити. То је могло да буде само прагматично политичко опредељење. То „турчење“ је тако називано јер су Турци Османлије као освајачи донели ислам у наше земље. У погрдном смислу су наше муслимане називали Бошњацима. И сам протагониста „бошњаштва“ Бењамин Калај је у својој *Историји српског народа* био изричит да у Босни и Херцеговини живе Срби са три вере (У његовој *Историји српског народа* пише: „У Босни и Херцеговини, под трима религијама, има само један народ – српски. “)[4] Али, ти конвертити нису хтели да више буду ни Срби иако су и даље говорили српским језиком, прослављали старе општенародне празнике, писали ћирилицом и држали се и даље чак многих и преисламских обичаја. Тражени су нови идентититети. А шта су то наши муслимани могли да буду? Разуме се да су могли да буду само оно што су и били по пореклу, језику и традицијама пре турско-османских освајања. У Катехизису српског народа из 1888. године на постављено питање које су вероисповести Срби, стоји јасан одговор: православне, католичке и мухамеданске. А на друго питање зар су и ти последњи Срби, следио је одлучан одговор: „Да, њихов језик и обичаји су српски, њихови преци су од искона били истински Срби”.[5] Наши муслимани се нису никада ни одрицали ни заборављали те старе традиције, а које постоје чак и данас, мада све ређе. Део муслиманске политичке и културне елите се 1993. године одлучио да по други пут преименују географско или покрајинско име Босанац у национално име Бошњак, али само за муслимане, дотадашње Мус-

[4] Kallay Benjamin von, Geschichte der Sreben von den altesten Zeiten bis 1815, (nem. prevod str. 170/173) изд. из 1878.

[5] Никола, Б. Поповић, *Српски национални програм*, ДМП, Београд 2000, стр. 40.

лимане са великим почетним „М“. Том одлуком су дефинитивно срушени темељи заједничке и целовите Босне и Херцеговине, заједнице сва три државотворна и конститутивна народа: Срба, Муслимана и Хрвата. Највећи део муслимана, сада Бошњака, и историјски и научно је неспорно српског етничког порекла. Међутим, и поред тог „лутања“ у тражењу неког новог идентитета, знатан број муслимана се и даље осећао као Срби исламске вероисповести и тиме је сачувао свој стварни и историјски континуитет и национални идентитет.

Још за време турско-османске владавине многи наши муслимани на простору Босне и Херцеговине, Старе Рашке, Црне Горе, Косова, Метохије, Македоније су знали и чували свест о својим коренима. Осим исламске вере, са Турцима Османлијама нису ништа друго имали заједничко. Говорили су својим српским матерњим језиком, писали ћирилицом, држали се многих својих општенародних традиција.[6] Такође, били су истог менталитета, обичаја и схватања живота са својим православним сународницима. Побуна муслимана против турске власти у Босни и Херцеговини под вођством Хусеин-бега Градашчевића (Змаја од Босне) 1831. године није била усамљена. Против Турака Османлија је подигао муслимане Херцеговине и Али-паша Сточевић Ризванбеговић 1849. године. Али-пашина побуна је имала чисто српске побуде. То говоре јасне чињенице. Али-паша је био велики пријатељ и побратим црногорског владике Петра II Петровића Његоша и на отпор султановој власти позивао је и Србе и православне и католике. Ову буну ће крваво

[6] Према релевантним изворима домаће и стране провенијенције на сваких 1000 становника Босне и Херцеговине само је један домаћи човек знао турски или османски језик и тзв. старотурско писмо или аребицу. Скори исто је било и на осталим нашим просторима који су били под турско-османском владавином током 19. века. У ствари, такво стање је остало све до краја њихове доминације.

угушити познати турски сераскер и мушир Омер-паша Латас.

„За оно време тешког средњовековног наслеђа у Босни и Херцеговини, с необразованим становништвом и без сарадње са националним покретима у европским државама, феудална елита Срба муслимана је наговестила, овим устанцима, своју националну самобитност“.[7] То што устанку нису масовније пришли Срби православни и католици, последица је уобичајених српских међусобних подела. То се догађало не само по верско-конфесионалној линији, већ и по завичајним, сталешким, династичким и идеолошким поделама.[8] Једни су се ослањали на Русију, други на Аустрију, Млетке, Мађарску, трећи на Турску, а у новије време и на Немачку и САД.

Национално веома штетна српска традиционална склоност ка поделама и сукобима била је превазиђена у заједничком отпору аустроугарској окупацији после Берлинског конгреса 1878. године, затим за време устанка у Херцеговини 1882. године, као и за време тзв. Анексионе кризе 1908. године. Године 1882. војвода Стојан Ковачевић и Салих-ага, Салко Форта (Фортић), подигли су против аустроугаске окупације и мобилизације неколико хиљада устаника, од којих су скоро половина били муслимани, а остали православни. На челу ове незаслужено заборављене српске револуције, били су прваци и једне и друге конфесије: од муслимана Хајдарбег и Ибрахимбег Ченгић, Омербег Филиповић, Ибрага Тановић и многи други, а од православних војвода Стојан Ковачевић, харамбаша Перо Тунгуз, сердар Васо Бува, Јово Самарџић, Лука Дангубић и многи други.[9] После тих заједничких

[7] Салих Селимовић, *Знаменити Срби исламске вероисповести*, СКЗ, Београд 2023, стр. 7.

[8] Исто.

[9] Хамдија Капиџић, *Херцеговачки устанак 1882*, Сарајево 1958, стр.19; Салих Се-

акција бројни муслимански емигранти из Босне основали су у Цариграду и свој завичајни клуб који је бројао око 500 чланова. На челу тог клуба био је Али Шефкет еф. Алићехајић, родом из Травника. Он је предавао турски језик у Српској гимназији у Истанбулу.[10]

Одсуство српске државне идеологије и јасно дефинисаног српског националног програма у Југославији од 1918. године па и све до данас, условило је да се ова српска ратна и ослободилачка слога муслимана и православних постепено заборави и да се њен дух уклони из свести млађих генерација и код једних и код других. Утапање српске националне и државне идеологије у југословенство у двадесетом веку је кључна грешка српских политичара, државника и интелектуалаца као и великог дела муслиманске политичке и културне елите, што ће условити страховите, на несрећу и међусобне, српске покоље у два светска рата и у сепаратистичким и верско-националним ратовима у Југославији деведесетих година 20. века. Да до тога није требало доћи, показали су већ поменути примери заједничке борбе против окупатора. Такође, скоро истовремено је дошло и до борбе за црквено-школску аутономију и једних и других. Тада је од муслиманских првака био најугледнији Мехмед-бег Капетановић-Љубушак. Он је 1887. године скупио збирку пословица, песама и анегдота и објавио као књигу насловљену *Народно благо*. Ово дело је штампао ћирилицом. Он је поклонио своје земљиште код Бихаћа и Санског Моста за подизање православних цркава и парохијалних домова. Његов син Риза-бег је пригрлио очево српство, писао је родољубиве песме и штампао их у српској *Босанској вили*. Касније се Мехмед-бег приклонио аустроугар-

лимовић, *Знаменити Срби исламске вероисповести – друго допуњено и проширено издање*, Српска књижевна задруга, Београд 2023, стр. 8.

[10] *Босанска вила бр.14 и 15*, Сарајево 30. јула и 15. августа 1897.

ској окупаторској разорној политици.

Да је свест о припадности муслимана српском стаблу била међу народним првацима однегована пре стварања Југославије, показује и муслимнско-православни уговор о уређењу Босне и Херцеговине који је потписан 1902. године у Славонском Броду. Тим Уговором је покушано спречавање намере аустроугарских окупационих власти да све дошљаке који су дошли после окупације у Босну и Херцеговину, углавном католике, представи за Хрвате и да српски језик прогласи „земаљским“, или „бошњачким“. Због тога су представници православних и муслимана Глигорије Јефтановић, Војислав Шола, Алибег Фирдус и Бакирбег Тузлић унели Члан 11. који гласи: „ Народни и службени језик је српски, а писмо ћирилица. Не признаје се право завичајности (домицил, резидент) никоме ко је дошао с окупацијом или после ње, па ни њиховим потомцима, макар да су у Босни рођени.“[11] Ћирилица је и у средњовековној Босни и у време турске окупације и постојања Босанског санџака и Босанског вилајета била домаће писмо најчешће називано брзописна ћирилица. [12]

Константин Јиречек је у архиву Вјекослава Јагића за 1899. годину нашао и навео веома опширно многа писма и исправе из краја 15. и почетка 16. века. Ти документи су нађени у старом граду Стону на полуострву Пељешцу. Међу тим документима има и доста писама која су упућена из Босне, као и из тадашње Херцеговине. Због значаја и оригиналности представљамо део текста без икаквих ауторових интервенција.

---

[11] Јован Радојичић, *Срби западно од Дрине – биографије*, 3. том, Прометеј, Нови Сад 2009, стр. 957, 958; Селимовић, стр. 30.

[12] И кад су пали под османлијску власт сви становници Босне (и Херцеговине) су писали ћирилицом, разуме се они који су били писмени.

„Тако пише 1512. године са Неретве Ђуро Радашиновић кнезу у Стон; 1514. Вићенцо Божидаровић из Новог Пазара туторима Илије Николе Радина;1526. Ђуро Русковић из Врхбосне (Сарајева) Стјепану Живановићу; 1550. Андрија Стјепановић из Босне Марину Симоновом итд. све ћирилицом. Сви пишу у дивном српском језику.“ Примера ради он само наводи почетак последњег писма: „Господину Марину веле драго поздравленија од мене Андрије. Потом јучера по Ферхату примих једну твоју и разумех све што ми пишеш изради коња. Коња сам продао, а захвалимо господству вашем на потрођењу. А сад да зна ваша милост како посилу Мехмеда Вујадиновића навлаш зашто јучера имах књигу од Пера...“ У тексту своје расправе наводи Јиречек два примера из XV века: „Међу сведоцима у Врхбосни 6. марта 1479. датираног акта двојица су се ћирилицом потписала: Ја Ђура Рутошевић јесам сведок више реченом писму. Ја Петар Раделић јесам сведок овомуј писму више реченому. Исто тако на исправи из Сребрнице од 25. новембра 1490: Милко Прибинић слуга господству ви. Радич Остојић слуга ваш.“[13] Изгледа да су сва речена лица хришћани. Међутим, ћирилицом су писали и сви исламизирани Босанци и Херцеговци, и то за цело време владавине Турака Османлија у тим нашим земљама. Недељковић пише да се они сами називају Турцима, да говоре само српским језиком (други језик не знају) и пишу ћирилицом, али на српском језику. То је правило од кога једва да има изузетака. Они су се стално служили једном мало модификованом српском ћирилицом, која је касније постала позната под називом „босанчица“. Босански фрањевци су је називали „српским словима“.[14] Митрополит Карловачки

[13] Const. Jireček, *Beitrage zur raguzanischen Literaturgschichte*, u Arhiv fur slavische Philologie, XXI Band, 1899, S. 533–538.

[14] БМ Недељковић, *О Босанчици*, у Прилози за језик и књижевност, историју и фолк-

Стеван Стратимировић је писао 1806. године да ћирилицом пишу „сви Серби восточнаго благочестија (в Венгрија, Сербији, Славонији, Босње и прочаја) идази Турки в Босње славенскаго поколенија, сами славенскими нашими писмени, но особено преобрајашченими писут".[15] Наш познати историчар Владимир Ћоровић у књизи *Босна и Херцеговина* пише о томе за босанско-херцеговачке муслимане: „Њихово писмо било је све до Окупације ћирилица, такозвано беговско слова, које су они сами звали, стара Србија."[16] Међу многобројним доказима употребе ћирилице код босанских бегова налази се и једна објављена збирка из њихове кореспонденције са властима Војне Границе.[17]

Претходно поменути државни и национални документ, тј. Уговор, као и ранија сарадња, убрзо су дали резултате, јер су остварене просветно-културне аутономије за Србе и православне и муслимане. Погромима на Србе православце, које је преко тзв. шуцкора организовала аустроугарска окупациона власт, после Принциповог атентата у Сарајеву 1914. године, настала је тешко поправљива и дугорочна политичка и свака друга штета. Велика грешка је настала и после 1918. године што је ранија муслиманско-православна слога занемарена. И то је довело до даљег одређавања доброг дела муслимана од српског стабла. У томе је и држава имала своју улогу форсирајући југословенство, посебно комунистички режим у Југославији после Другог светског рата. Са једне стране се наставило са неуспелим југословенством, тј. интегралним југословенством краља Александра I, а са друге ства-

лор, књ. XXI, 1955, стр. 274.

[15] Јован Радонић, *Летопис Матице српске*, књ. 228, 1904. година, стр. 104.

[16] Владимир Ћоровић, *Босна и Херцеговина*, СКЗ, Београд 1925, стр. 63.

[17] Рудолф Строхал, „Неколико ћирилских исправа о дописивању турских бегова са хрватским командантима у Војној Крајини или Војној Граници" у: *Вјесник Земаљског краљевског архива за 1914*, књ.XVI.

рањем нових нација које су се после Другог светског рата политиком КПЈ издвајале из српског националног корпуса (Црногорци, Македонци, Муслимани – од 1993.године Бошњаци. Познатим декретима КПЈ насилно је извршено претапање Буњеваца и Шокаца у Хрвате).[18] Тако су на простору бивше Југославије настале нове нације, тачније, неки нови синтетички идентитети.[19]

И поред разорне и бескрупулозне аустроугарске политике у Босни и Херцеговини, тих првих година двадесетог века настављен је упоран и доста плодан рад на изграђивању и очувању стечених добрих односа између муслимана и православних. У том циљу муслимани су још 1903. године основали Српско-муслиманско потпорно ђачко друштво *Гајрет* и почели са издавањем истоименог часописа. За председника тог значајног Друштва био је изабран Мехмед-бег Фадилпашић, угледни великопоседник из Сарајева. Главни уредник часописа *Гајрет* је од 1907. године био познати књижевник Осман Ђикић, па тај часопис све успешније руши оквире међусрпске верске подељености. Ђикић се јасно и отворено залагао за српство муслимана, те бројни муслимани постепено престају да се зову Турцима, схватајући да припадају српском стаблу или роду. Осман Ђикић је са Смаил-агом Ћемаловићем покренуо и часопис *Самоуправу* 1910. године. Многи књижевници и други интелектуалци муслимани су деловали као при-

[18] Брзо се увидело да југословенство не може да буде масовније прихваћено код народа, па се од тог пројекта брзо одустало. Међутим, има мишљења да се југословенство користило и за смањивање броја Срба како не би њихов број прешао 50% укупног становништва Југославије. Комунисти су од српског националног стабла одвојили и Црногорце, и муслимане, и Македонце због разбијања наводне хегемоније Срба у Југославији. Декретом Покрајинског комитета КПЈ Војводине Буњевци и Шокци су преведени у Хрвате.

[19] Опширније видети: Миша Ђурковић, *Конструисање синтетичких нација*, IES-Catena Mundi, Београд 2024.

падници српског националног опредељења. Међу њима је било и оних који су били југословенски оријентисани, али то је, углавном, био само еуфемизам за српство.[20] У балакнским ратовима и Првом светском рату појављују се и муслимани као добровољци и официри српске војске, од којих су неки прошли са српском војском Албанску голготу и Солунски фронт. Муслимани су се одазвали мобилизацији у српску војску на почетку Великог рата 1914. и у 1915. години. Већином су то били муслимани који су имали српски идентитет и јавно се изјашњавали као Срби. Неки од значајних добровољаца војника и српских официра били су др Авдо Хасанбеговић, Шукрија Куртовић, Мухамед Мехмедбашић, Мехмед Звоно, Незир Налић, Фехим Мусакадић, Азиз Сарић, Хамид Кукић, др Ибрахим Хаџиомеровић. Они су се борили као српски официри добровољци на Солунском фронту.[21] Међу њима су били и добровољци из балканских ратова који су се борили у одредима мајора Воја Танкосића и војводе Вука Поповића (Сјеничанина): Хасан М. Ребац, Мустафа Голубић, Мустафа Маунић, Мухарем Ђумишић, Незир Налић, Алија Куртовић, Хуснија Куртовић, Осман Кључанин и многи други.[22] Међу најактивнијим муслиманима који су били ангажовани у југословенској пропаганди за аустроугарске заборљенике исламске вероисповести у Русији (Одеса) били су др Авдо Хасанбеговић, Азиз Сарић, Фехим Мусакадић, Алија Џемиџић, Рифат Куртагић, Асим Шеремет, Хамид Кукић и др Ибрахим Хаџиомеровић.[23]

---

[20] Југословенство се код једног дела муслиманске популације толерантије прихватало.

[21] Мустафа Мулалић, *Хроника Другог светског рата* (приредио др Никола Жутић), СРС, Београд 2022, стр.156.

[22] Исто

[23] Ови српски официри муслимани су били и у Добровољачкој дивизији са седиштем

У току Другог светског рата између 8.000 и 10.000 муслимана се борило у јединицама Југословенске војске у Отаџбини (ЈВуО).[24] Сви су они били свесни својих корена и припадности српском национу. У том опредељењу и убеђењу већина је њих била доследна, иако је било и оних који су своје национално опредељење „мењали као кошуље".

О пореклу муслимана на просторима некадашње Југославије писано је са различитим приступом том нашем историјском феномену. У науци никада није било спорно да је међу нашим муслиманима највише оних који су пореклом Срби, као и то да их има који су албанског и веома мало турског порекла . Између два светска рата наши муслимни су се различито изјашњавали.[25] То је било посебно илустративно код елитног дела муслиманске популације. Највећи број се изјашњавао као Срби, много мање као Хрвати и још мање као Југословени. После Другог светског рата се у статистичким пописима појављују и Црногорци и Македонци исламске вероисповести. На простору Босне и Херцеговине знатан део се није национално изјашњавао, тј. били су неопредељени. Од 1953. године постојала је могућност да се муслимани могу изјашњавати и као Југословени. Од 1961. године по први пут су могли да се изјасне као Муслимани са великим „М" као етничка припадност. За време статистичког пописа 1971. године дата је могућност да се изјасне као Муслимани у народносном смислу што је верификовано и Уставом СФРЈ из 1974. године. То је био својеврстан и јединствен преседан. Тако су муслимани постали Муслимани са ве-

---

у Одеси одакле су пребачени на Солунски фронт са осталим добровољцима.

[24] Салих Селимовић, *Знаменити Срби Исламске вероисповести*, стр.9, 19; Исти, *Муслимани у Равногорском покрету и јединицама ЈВуО*, СРС, Београд 2021, стр.3, 5.

[25] Године 1928. штампана је књига „*Ко је ко у Југославији*" у издању *Југословенског годишњака* из Београда и *Нове Европе* из Загреба. У тој књизи није навођена национална припадност.

ликим „М“, тј. практично и de jure нација.[26] То је била трећа нација по броју становника у тадашњој Југославији.

Илустративно је и експлицитно јасно национално опредељење посланика Срба муслимана у Савезној скупштини Југославије 1953. године. Подаци о томе се налазе у књизи *Савезна народна скупштина*, у издању „Седме силе“ у Београду 1953. године , а уређивачи су били: Слободан Нешовић и Живан Митровић. Од 18 муслимана тадашњих савезних посланика, 12 се својеручно изјаснило као Срби исламске вероисповести, а 6 као Југословени, што се у народу тумачило исто као Срби јер су Срби били творци и прве и друге Југославије.

Веома су занимљиви подаци о националном изјашњавању функционера муслимана у ФНРЈ према књизи *Ко је ко у Југославији*, која је штампана 1957. године у издању „Седме силе“ и НИП *Удружења новинара Србије.*[27] У тој књизи од 157 наших муслимана (у тај број не улазе муслимани који су се изјаснили као Турци и Албанци) као Срби се изјаснило 62%, као Хрвати 17%, Југословени 7%, Црногорци 3%, а неопредељених је било 11%.[28] На крају, то „лутање“ у тражењу националног идентитета се, за сада, по други пут 1993. године завршило са бошњаштвом.[29]

Историчар др Александар Раковић је објавио занимљиве податке о изјашњавању наших муслимана у етничком, језичком и нацио-

[26] О појмовима муслиман и ислам погледати: Дарко Танасковић, *У дијалогу са Исламом*, Београд 1992, стр. 12, 13.

[27] Федеративна Народна Република Југославија до 1963. године. Од те године пуно име државе је било Социјалистичка Федеративна Република Југославија. То име се задржало до њене дезинтеграције почетком 90-тих година 20. века.

[28] Овом темом се бавио и новинар и историчар Јовица Кртинић.

[29] Салих Селимовић, *Знаменити Срби исламске вероисповести – друго допуњено издање*, СКЗ, Београд 2023, стр. 11.

налном смислу, па ћемо те изнете податке и чињенице у целини представити.[30] „На првом попису 1948. године, када је ријеч о Србима муслиманима, њих има 161.036, од тога у Србији 87.637, а у Босни 71.991.

– Дакле, 1948. године видимо да је и даље жива та нека свијест муслимана да су они Срби. А онда креће наравно она политика коју смо видјели и осјетили ми који смо из времена Југославије и сјећамо се краја те ере, сјећамо се већег дијела те ере када је српски народ 1945. био подијељен на три нације са најавом да ће и муслиманска бити четврта, када је српски народ подијељен на 5 република и када је Србија подијељена на 3 дијела, тада је и Барања изопштена из Србије и предата Хрватској 1945. године, па је Србија изгубила излаз на ријеку Драву. Српска Херцеговина 1947. године, односно херцеговачко приморје од Игала до Рта оштро је предато Црној Гори, тако да је данашња Република Српска практично остала тада још без свог излаза на море које јој припада.“

Историчар Алексантар Раковић даље каже: „ Данас на постјугословенском простору постоји макар 5 група српског идентитета муслимана. Они који су крштени, односно прихватили православну вјеру, самим тим престали да буду муслимани у вјерском смислу, ипак потичу из те традиције – то је прва група.

– О првој групи, они који су прешли у православну вјеру, ту да поменемо Емира Кустурицу и Махмуда Бушатлију.

Друга група, они који су из православне вјере у садашњем времену

[30] Александар Раковић, *Српски идентитет муслимана словенског порекла на постјугословенском простору у 21.веку (са освртом на повесни идентитет Срба муслимана*), Институт за новију историју Србије, Београд 2016, стр. 176–179.

прешли у ислам, а у националном смислу остали Срби.

– У другој групи имамо примјер Абдулаха Нумана, то је муфтија београдски, иначе из познате београдске породице Сокић по мајчиној линији, Цуце Сокић и Ружице Сокић. Његово име било је Иван Трифуновић, он је као хипик примио ислам у Индији са 19 година и то у вријеме кад је био у затвору због дроге. Тај прелазак у муслиманску вјеру коштао га је расцијепа у породици, јер мајка и бака нису могле да се помире са том животном одлуком да он пређе у ислам. Међутим, он је наставио да се изјашњава као Србин, ево и дан данас Абдулах Нуман се изјашњава као Србин. Други примјер је пјевач рокенрол групе Магбет, Игор Ражнатовић из Сарајева који је у вријеме рата у Босни и Херцеговини, јер је ратовао на муслиманској страни, прешао у ислам, оженио се Хрватицом коју је такође превео у ислам. Такође, редитељ Ненад Ђурић из Сарајева, рођен 1970, прихватио је исламску вјеру.

Трећа група, муслимани чије је поријекло породица вјековима у муслиманској вјери, а по националној припадности су Срби.

– Када је ријеч о трећој групи, то су они муслимани који вијековима су у исламској вјери, али припадају српском идентитету. На попису 2002, у Србији их је било 907. Пазите, њихов број ће да расте. Ово 907 не треба да дестимулише због даљег овог што ћу говорити. 907 је било 2002. на попису, а на попису 2011. Срба муслиманске вјере било је 2.686. Дакле, доста је порастао тај број, од 907 на 2.686. И 1.550 њих је било из Београда, а 198 из старе Рашке који се изјашњавају као Срби.

Четврта група, муслимани који истичу своје српско поријекло, а у националном смислу се не изјашњавају као Срби.

– Један је изричити Србин, Мехмедалија Нухић политиколог из Лукавца код Тузле, докторант на Правном факултету Универзитета у Београду, и он каже: „Откад знам за себе знам да сам Србин, а босански

муслимани су Срби којима је исламски идентитет силом наметнут у шеснаестом вијеку", он то каже у интервјују *Печату* 2013. године. Исто је говорио Амир Чамџић, правник из Завидовића у једној полемици кад каже: „Ја сам Србин, а моји нису атеисти. Напротив, у принципу хоџинска смо фамилија, али ја сам својевољно без ичије присиле Србин и немам то коме шта правдати". Пазите како он то каже у Босни и Херцеговини у Завидовићу.

Пета група су муслимани који су се опредијелили да им српски језик буде матерњи.

– Када је ријеч о муслиманима који су одабрали да им српски језик буде матерњи, на попису 2002. у Републици Србији било их је 16.164, а већ 2011. године 16.668, дакле порастао је и тај број. Кад је ријеч о бошњацима у Србији који су српски одабрали за матерњи, било их је 2002. године 3.530, а чак 2011. године 9.869, значи у порасту. То су све неки Срби, ми њих не примјећујемо. Значи, укупан број оних који говоре српским језиком, а муслимани су свих разноразних варијанти, има их око 33.000.

Дакле, муслимани који његују српски идентитет и православни Срби који су то постали пошто су прешли из исламске вјере, очували су статус друштвене интелигенције и њихово дјеловање у Републици Србији, Републици Српској, Црној Гори и Босни и Херцеговини је примјетно. Није занемариво. То дјеловање прожето је и званичним пописним подацима који су видљиви у српским идентитетима муслиманског живља."[31]

[31] Александар Раковић, *Српски идентитет муслимана словенског порекла на постјугословенском простору у 21.веку (са освртом на повесни идентитет Срба муслимана*), Институт за новију историју Србије, Београд 2016, стр. 176-179.

РЕЗИМЕ

У овом кратком раду су изнете одређене чињенице утемељене на релевантним историјским изворима, доступној литератури и, у одређеној мери, на ауторовим теренским истраживањима. Појава исламизације је био процес дугог трајања. Настао је по доласку Турака Османлија на просторе српских земаља. И поред вишевековне окупације, највећи део домаћег становништва се сачувао у хришћанству, тј. у православљу. Међутим, и они који су прихатали ислам, сачували су свој матерњи језик, ћирилично писмо и многе раније народне обичаје. Ти муслимани су себе често идентификовали са Турцима иако то нису могли бити. Турци су наше муслимане називали Бошњацима у пежоративном смислу. Ипак, код наших муслимана није потпуно нестала свест о припадности српским коренима. Аустроугарска као нови окупатор је муслимане прогласила за Бошњаке у националном смислу само да би их одвојила од српског стабла. И поред тога велики део муслиманске интелигенције је кроз књижевност и публицистику доказивао своје српско порекло, а у пописима се велики део изјашњавао као Срби исламске вероисповести. Комунистички режим после Другог светског рата је практично наставио политику одвајања муслимана од Срба па ће бити проглашени за Муслимане у националном смислу, што је био својеврстан преседан. По отцепљењу БиХ од Југославије муслимани ће поново бити проглашени за Бошњаке. Међутим, последњи пописи су показали да и даље постоје муслимани који се изјашњавају Србима исламске вере и који и даље говоре српским језиком.

Salih SELIMOVIC

MUSLIM SERBS AND THEIR IDENTITY

SUMMARY

This short paper presents certain facts based on relevant historical sources, available literature and, to a certain extent, on the author's field research. The emergence of Islamization was a long-term process. It occurred after the arrival of the Ottoman Turks in the territories of Serbian lands. Despite centuries of occupation, the majority of the local population remained in Christianity, i.e. Orthodoxy. However, those who accepted Islam also preserved their native language, Cyrillic script and many earlier folk customs. These Muslims often identified themselves with Turks, although they could not be. The Turks called our Muslims Bosniaks in a pejorative sense. However, the awareness of belonging to Serbian roots did not completely disappear among our Muslims. Austria-Hungary, as the new occupier, declared Muslims Bosniaks in the national sense only in order to separate them from the Serbian stock. Despite this, a large part of the Muslim intelligentsia proved their Serbian origin through literature and journalism, and in censuses a large part declared themselves as Serbs of the Islamic faith. The communist regime after World War II practically continued the policy of separating Muslims from Serbs, so they were declared Muslims in the national sense, which was a kind of precedent. After the secession of Bosnia and Herzegovina from Yugoslavia, Muslims were again declared Bosniaks. However, the latest censuses have shown that there are still Muslims who declare themselves to be Serbs of the Islamic faith and who still speak the Serbian language.